

Rendezett minta (2. előadás)

Rendezett minta: a mintaelemeket nagyság szerint növekvő sorrendbe állítjuk.
Jelölés:

$$(X_1^*, X_2^*, \dots, X_n^*).$$

Vagyis $\{X_1^*, X_2^*, \dots, X_n^*\} = \{X_1, X_2, \dots, X_n\}$ és $X_1^* \leq X_2^* \leq \dots \leq X_n^*$.

A minimum X_1^* , a maximum X_n^* . A k . legkisebb mintaelem X_k^* .

Rendezett minta (2. előadás)

Rendezett minta: a mintaelemeket nagyság szerint növekvő sorrendbe állítjuk.
Jelölés:

$$(X_1^*, X_2^*, \dots, X_n^*).$$

Vagyis $\{X_1^*, X_2^*, \dots, X_n^*\} = \{X_1, X_2, \dots, X_n\}$ és $X_1^* \leq X_2^* \leq \dots \leq X_n^*$.

A minimum X_1^* , a maximum X_n^* . A k . legkisebb mintaelem X_k^* .

Példa: a Duna vízállásáról kapott húszelemű adatsor rendezett mintája:

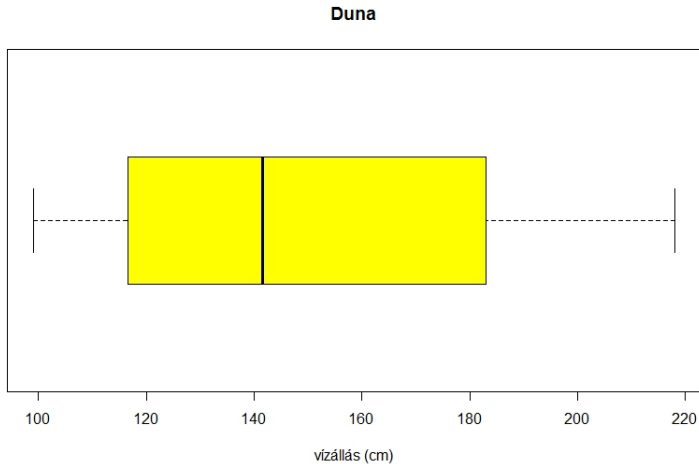
99	102	106	111	113	120	123	126	133	135
148	158	164	171	180	186	189	205	211	218

$X_1^* = 99, X_2^* = 102, X_3^* = 106, \dots, X_6^* = 120, \dots, X_{10}^* = 135$

$X_{11}^* = 148, \dots, X_{14}^* = 171, \dots, X_{20}^* = 218.$

Példa: boxplot

A Duna vízállásáról szóló minta boxplotja a húsznapos adatsorból

Kvantilisek

Az X valószínűségi változó z -kvantilise a legkisebb olyan q szám, melyre teljesül, hogy $\mathbb{P}(X \leq q) \geq z$.

A tapasztalati z -kvantilise több definíciót is szoktak használni, egy lehetőség:

Definíció (Tapasztalati kvantilis)

Legyen $X_1^* \leq X_2^* \leq \dots \leq X_n^*$ rendezett minta, és $z \in [0, 1]$ adott szám. Ekkor a minta tapasztalati z -kvantilise:

$$\hat{q}_z = X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^* + (z(n+1) - \lfloor z(n+1) \rfloor) \cdot (X_{\lfloor z(n+1) \rfloor + 1}^* - X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^*).$$

Kvantilisek

Az X valószínűségi változó z -kvantilise a legkisebb olyan q szám, melyre teljesül, hogy $\mathbb{P}(X \leq q) \geq z$.

A tapasztalati z -kvantilisre több definíciót is szoktak használni, egy lehetőség:

Definíció (Tapasztalati kvantilis)

Legyen $X_1^* \leq X_2^* \leq \dots \leq X_n^*$ rendezett minta, és $z \in [0, 1]$ adott szám. Ekkor a minta tapasztalati z -kvantilise:

$$\hat{q}_z = X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^* + (z(n+1) - \lfloor z(n+1) \rfloor) \cdot (X_{\lfloor z(n+1) \rfloor + 1}^* - X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^*).$$

Első kvartilis: $z = 1/4$ -kvantilis, harmadik kvartilis: $z = 3/4$ -kvantilis, a medián pedig a $z = 1/2$ -hez tartozó tapasztalati kvantilis.

Boxplot

Definíció (Tapasztalati kvantilis)

Legyen $X_1, X_2, \dots, X_n$ minta, és $z \in [0, 1]$ adott szám. Ekkor a minta tapasztalati z -kvantilise:

$$\hat{q}_z = X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^* + (z(n+1) - \lfloor z(n+1) \rfloor) \cdot (X_{\lfloor z(n+1) \rfloor + 1}^* - X_{\lfloor z(n+1) \rfloor}^*).$$

A boxplot készítéséhez szükséges adatok:

- **minimum**: a legkisebb mintaelem (99);
- **első kvartilis**: a $z = 1/4$ -hez tartozó kvantilis ($118,2 = X_5^* + 0,25 \cdot (X_6^* - X_5^*)$);
- **medián** (141,5);
- **harmadik kvartilis**: a $z = 3/4$ -hez tartozó kvantilis (181,5);
- **maximum**: a legnagyobb mintaelem (218).

Tapasztalati eloszlásfüggvény

Az X valószínűségi változó eloszlásfüggvénye az $F : \mathbb{R} \rightarrow [0, 1]$ függvény, melyre

$$F(t) = \mathbb{P}(X \leq t)$$

minden $t \in \mathbb{R}$ -re.

Tapasztalati eloszlásfüggvény

Az X valószínűségi változó eloszlásfüggvénye az $F : \mathbb{R} \rightarrow [0, 1]$ függvény, melyre

$$F(t) = \mathbb{P}(X \leq t)$$

minden $t \in \mathbb{R}$ -re.

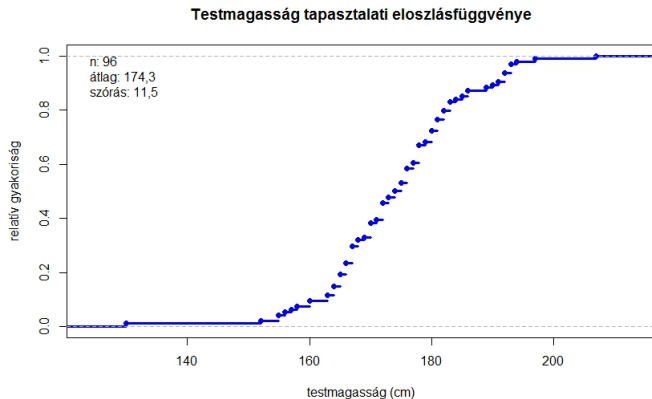
Definíció (Tapasztalati eloszlásfüggvény)

Az $X_1, X_2, \dots, X_n$ minta tapasztalati eloszlásfüggvénye az $\hat{F}_n : \mathbb{R} \rightarrow [0, 1]$ függvény, melyre

$$\hat{F}_n(t) = \frac{t\text{-nél nem nagyobb mintaelemek száma}}{n}.$$

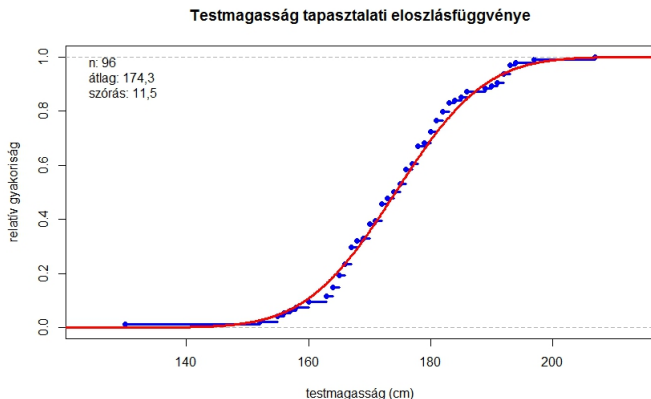
(empirical cumulative distribution function)

Tapasztalati eloszlásfüggvény

A testmagasság tapasztalati eloszlásfüggvénye $n = 96$ elemű mintából.

Tapasztalati eloszlásfüggvény

A testmagasság tapasztalati eloszlásfüggvénye $n = 96$ elemű mintából, és az $\bar{X} = 174,3$ várható értékű és $s_n^* = 11,5$ szórású normális eloszlás eloszlásfüggvénye.

A statisztika alaptétele

Az X és Y valószínűségi változók azonos eloszlásúak, ha eloszlásfüggvényük megegyezik, azaz $\mathbb{P}(X \leq t) = \mathbb{P}(Y \leq t)$ minden $t \in \mathbb{R}$ -re.

Tétel (Glivenko–Cantelli, 1933)

Legyenek $X_1, X_2, \dots, X_n$ **független azonos eloszlású** valószínűségi változók, melyek közös eloszlásfüggvénye F . Ekkor az $\hat{F}_n$ tapasztalati eloszlásfüggvényekből álló sorozat 1 valószínűséggel egyenletesen tart F -hez, azaz

$$\mathbb{P}\left(\lim_{n \rightarrow \infty} \sup_{t \in \mathbb{R}} |\hat{F}_n(t) - F(t)| = 0\right) = 1.$$

A statisztika alaptétele

Az X és Y valószínűségi változók azonos eloszlásúak, ha eloszlásfüggvényük megegyezik, azaz $\mathbb{P}(X \leq t) = \mathbb{P}(Y \leq t)$ minden $t \in \mathbb{R}$ -re.

Tétel (Glivenko–Cantelli, 1933)

Legyenek $X_1, X_2, \dots, X_n$ **független azonos eloszlású** valószínűségi változók, melyek közös eloszlásfüggvénye F . Ekkor az $\hat{F}_n$ tapasztalati eloszlásfüggvényekből álló sorozat 1 valószínűséggel egyenletesen tart F -hez, azaz

$$\mathbb{P}\left(\limsup_{n \rightarrow \infty} \sup_{t \in \mathbb{R}} |\hat{F}_n(t) - F(t)| = 0\right) = 1.$$

Ha t rögzített: legyen $\mathbb{I}_i = 1$, ha $X_i \leq t$, és 0 különben. Ezek összege épp a t -nél nem nagyobb mintaelemek száma, ezért

$$\hat{F}_n(t) = \frac{\sum_{i=1}^n \mathbb{I}_i}{n} \rightarrow \mathbb{E}(\mathbb{I}_1) = \mathbb{P}(X_1 \leq t) = F(t)$$

1 valószínűséggel, hiszen $\mathbb{I}_1, \mathbb{I}_2, \dots$ független, azonos eloszlású, véges várható értékű valószínűségi változók, a nagy számok erős törvénye alkalmazható. A tétel ennél erősebbet állít, a hibát t -től függetlenül felülről korlátozza.

Statisztikai mező

Definíció

Az $(\Omega, \mathcal{A}, \mathcal{P})$ hármast **statisztikai mezőnek** nevezzük, ha minden $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$ -re $(\Omega, \mathcal{A}, \mathbb{P})$ Kolmogorov-féle valószínűségi mező.

Paraméteres statisztika mező: $\mathcal{P} = \{\mathbb{P}_\vartheta : \vartheta \in \Theta\}$. Ekkor ϑ az ismeretlen paraméter, mely egy $\Theta \subseteq \mathbb{R}^q$ ismert halmaz eleme.

Például: $\mathcal{P}$ lehet például

- a λ paraméterű Poisson-eloszlások halmaza;
- a normális eloszlások halmaza (ekkor $\vartheta = (m, \sigma)$ az ismeretlen paraméter);
- az $[a, b]$ intervallumon egyenletes eloszlások halmaza.

Minta és statisztika

Definíció (Minta)

Legyen $(\Omega, \mathcal{A}, \mathcal{P})$ statisztikai mező. Egy

$$\underline{X} = (X_1, X_2, \dots, X_n) : \Omega \rightarrow B \subseteq \mathbb{R}^n$$

valószínűségi vektorváltozót (n elemű) **mintának** nevezünk. Itt B a mintatér, n a minta elemszáma vagy nagysága. A minta független, ha az $X_1, X_2, \dots, X_n$ valószínűségi változók függetlenek.

Minta és statisztika

Definíció (Minta)

Legyen $(\Omega, \mathcal{A}, \mathcal{P})$ statisztikai mező. Egy

$$\underline{X} = (X_1, X_2, \dots, X_n) : \Omega \rightarrow B \subseteq \mathbb{R}^n$$

valószínűségi vektorváltozót (n elemű) **mintának** nevezünk. Itt B a mintatér, n a minta elemszáma vagy nagysága. A minta független, ha az $X_1, X_2, \dots, X_n$ valószínűségi változók függetlenek.

Definíció (Statisztika)

Legyen $T : B \rightarrow \mathbb{R}^k$ függvény. Ekkor a $T(X_1, X_2, \dots, X_n)$ valószínűségi változót statisztikának nevezzük.

Például: $T(X_1, \dots, X_n) = \bar{X}$ a mintaátlag, vagy $T(X_1, \dots, X_n) = s_n^*$ a korrigált tapasztalati szórásnégyzet.

Becslések és tulajdonságaik

- $(\Omega, \mathcal{A}, \mathcal{P})$ statisztikai mező;
- $\mathcal{P} = \{\mathbb{P}_\vartheta : \vartheta \in \Theta\}$ valamely Θ halmazzal (Θ a paramétertér);
- $\psi : \Theta \rightarrow \mathbb{R}$ függvény.
- Cél: olyan T statisztika keresése, amire a $T(X)$ valószínűségi változó és a $\psi(\vartheta)$ érték valamilyen értelemben közel esnek egymáshoz.

Becslések és tulajdonságaik

- $(\Omega, \mathcal{A}, \mathcal{P})$ statisztikai mező;
- $\mathcal{P} = \{\mathbb{P}_\vartheta : \vartheta \in \Theta\}$ valamely Θ halmazzal (Θ a paraméterter);
- $\psi : \Theta \rightarrow \mathbb{R}$ függvény.
- Cél: olyan T statisztika keresése, amire a $T(X)$ valószínűségi változó és a $\psi(\vartheta)$ érték valamilyen értelemben közel esnek egymáshoz.

Definíció (Torzítatlanság)

A T statisztika torzítatlan becslés ψ -re, ha minden $\vartheta \in \Theta$ -ra

$$\mathbb{E}_\vartheta(T(X_1, \dots, X_n)) = \psi(\vartheta).$$

A T statisztika torzítása a $b_T(\vartheta) = \mathbb{E}_\vartheta(T(X_1, \dots, X_n)) - \psi(\vartheta)$ függvény.

Példa. $X_1, X_2, \dots, X_n$ független minta a $[0, \vartheta]$ intervallumon egyenletes eloszlásból. Ekkor $2\bar{X}$ torzítatlan becslés $\psi(\vartheta) = \vartheta$ -ra.

Torzítatlan becslések

Állítás (A várható érték torzítatlan becslése)

Legyen $X_1, \dots, X_n$ független azonos eloszlású véges várható értékű minta. Ekkor

$$\mathbb{E}_\vartheta(\bar{X}) = \mathbb{E}_\vartheta(X_1) \quad \text{minden } \vartheta \in \Theta\text{-ra,}$$

*vagyis a **mintaátlag** torzítatlan becslés ψ -re.*

Állítás (A szórásnégyzet torzítatlan becslése)

$X_1, \dots, X_n$ független azonos eloszlású véges szórású minta. Ekkor Ekkor

$$\mathbb{E}_\vartheta(s_n^{*2}) = D_\vartheta^2(X_1) \quad \text{minden } \vartheta \in \Theta\text{-ra,}$$

*vagyis a **korrigált tapasztalati szórásnégyzet** torzítatlan becslés a szórásnégyzet-re.*

Konzisztencia

Definíció

A $T_n = T_n(X_1, \dots, X_n)$ **konzisztens** becsléssorozat $\psi(\vartheta)$ -ra, ha minden $\vartheta \in \Theta$ -ra

$$(T_n(X_1, \dots, X_n)) \rightarrow \psi(\vartheta)$$

$n \rightarrow \infty$ esetén sztochasztikusan, azaz minden $\vartheta \in \Theta$ és $\varepsilon > 0$ -ra teljesül, hogy

$$\mathbb{P}_\vartheta(|T_n - \psi(\vartheta)| > \varepsilon) \rightarrow 0 \quad (n \rightarrow \infty).$$

Konzisztencia

Definíció

A $T_n = T_n(X_1, \dots, X_n)$ **konzisztens** becsléssorozat $\psi(\vartheta)$ -ra, ha minden $\vartheta \in \Theta$ -ra

$$(T_n(X_1, \dots, X_n)) \rightarrow \psi(\vartheta)$$

$n \rightarrow \infty$ esetén sztochasztikusan, azaz minden $\vartheta \in \Theta$ és $\varepsilon > 0$ -ra teljesül, hogy

$$\mathbb{P}_\vartheta(|T_n - \psi(\vartheta)| > \varepsilon) \rightarrow 0 \quad (n \rightarrow \infty).$$

Elégséges feltétel:

$$\mathbb{E}_\vartheta(T(X)) \rightarrow \vartheta \quad \text{és} \quad D_\vartheta(T(X)) \rightarrow 0$$

minden $\vartheta \in \Theta$ -ra.

Példák torzítatlan, konzisztens becslésekre

$X_1, X_2, \dots$ független azonos eloszlású minta. Ekkor

$$T_n = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} \rightarrow \mathbb{E}_\theta(X_1)$$

teljesül $n \rightarrow \infty$ esetén sztochasztikusan a nagy számok gyenge törvénye szerint, vagyis az **átlag** konzisztens becslés a **várható értékre**.

Speciális eset: a **relatív gyakoriság** konzisztens becslés a **valószínűsége**re.

Példák torzítatlan, konzisztens becslésekre

$X_1, X_2, \dots$ független azonos eloszlású minta. Ekkor

$$T_n = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n} \rightarrow \mathbb{E}_\theta(X_1)$$

teljesül $n \rightarrow \infty$ esetén sztochasztikusan a nagy számok gyenge törvénye szerint, vagyis az **átlag** konzisztens becslés a **várható értékre**.

Speciális eset: a **relatív gyakoriság** konzisztens becslés a **valószínűségre**.

Nevezetes eloszlások:

- Poisson-eloszlás λ paraméterére az átlag torzítatlan, konzisztens
- a normális eloszlás m paraméterére az átlag torzítatlan és konzisztens; a σ paraméterre a tapasztalati szórás és a korrigált tapasztalati szórás konzisztensek, de nem torzítatlanok; σ^2 -re s_n^{*2} torzítatlan
- exponenciális eloszlás: $1/\bar{X}$ konzisztens λ -ra, de nem torzítatlan a paraméterre
- exponenciális eloszlás: $n \cdot \min(X_1, \dots, X_n)$ torzítatlan, de nem konzisztens a várható értékre (vagyis $1/\lambda$ -ra).

Házi feladat február 27, 9:00-ig

Generáljunk $n = 100000$ elemű exponenciális eloszlású mintákat $\lambda = 1/2$, $\lambda = 1$ és $\lambda = 5$ paraméterekkel.

- Mindhárom különböző paraméterre ábrázoljuk k függvényében (de csak a $k = 1, 2, \dots, 1000$ értékekre) az első k mintaelem átlagának reciprokát, és ezt hasonlítsuk össze a mintához tartozó paraméterrel.
- Csoportosítsuk a mintaelemeket ezresével, és legyen Y_i az i . csoport (vagyis az $(i-1) \cdot 1000 + 1, (i-1) \cdot 1000 + 2, \dots, i \cdot 1000$ indexű mintaelemek) átlagának reciproka. Számítsuk ki az $Y_1, Y_2, \dots, Y_{100}$ átlagát, és ezt hasonlítsuk össze a λ paraméterrel.
- Értelmezzük az eredményeket: mennyire látható, hogy exponenciális eloszlásnál az átlag reciproka konzisztens, de nem torzítatlan becslése a paraméternek?

Házi feladat február 20-ig: megoldás

Kérdezzünk meg legalább húsz felnőtt ismerőst az

- testmagasságukról;
- nemükről;
- cipőjük méretéről.

Ábrázoljuk az adatokat boxplot ábrán.

Házi feladat február 20-ig: megoldás

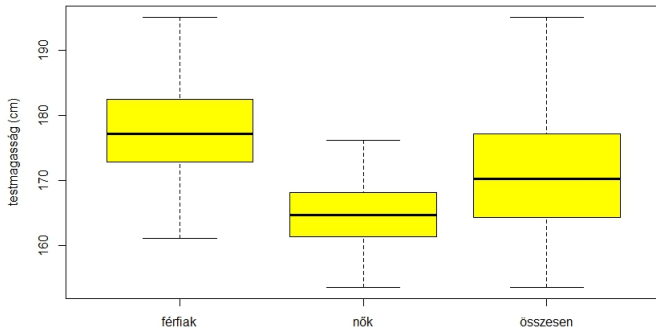
Kérdezzünk meg legalább húsz felnőtt ismerőst az

- testmagasságukról;
- nemükről;
- cipőjük méretéről.

Ábrázoljuk az adatokat boxplot ábrán.

```
boxplot(ferfi, no, együtt, col="yellow", names=c("férfiak", "nők",  
"összesen"), ylab="testmagasság (cm)")
```

Házi feladat február 20-ig: megoldás

A testmagasság boxplotja 20 férfi és 20 nő adatai alapján (nem valós adatokból).